

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

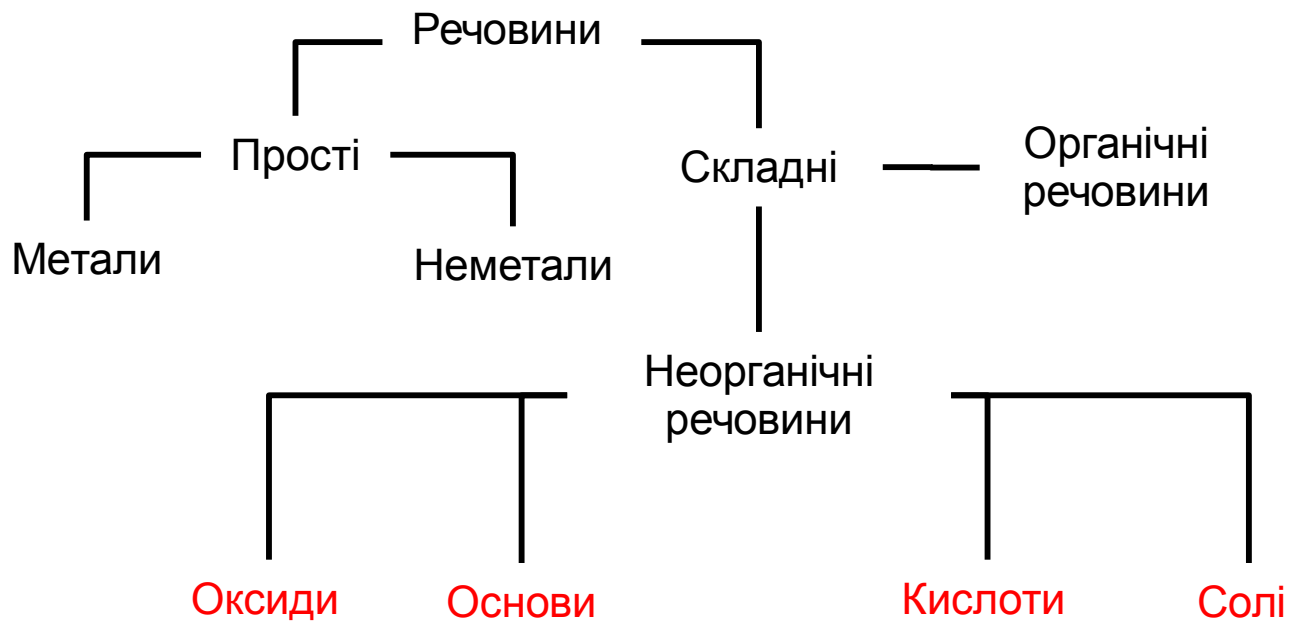
Тема: Основні класи неорганічних сполук.

Викладач: Волобуєв Максим Миколайович
vmn2007@ukr.net

Кафедра загальної та неорганічної хімії,
НТУ «ХПІ»
Харків 2017

1 Вступ

Зв'язок між основними класами сполук

Принципи класифікації

- Елементи поділяються на метали та **неметали**

						H	He
Li	Be	B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg	Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn

- Метали при утворенні сполук легше віддають електрони, а неметали – приймають
- *Критерій ділення: домінуючий тип іонів:*
  - *катіонний тип* – елемент є металом ($K^{+1}Cl^{-1}$)
  - *аніонний тип* – елемент є неметалом ($H^{+1}_2S^{-2}$)
- *Амфотерність: поєднання властивостей:* ($Al^{+3}Cl^{-1}_3, Na^{+1}AlO_2^{-1}$)

2 Оксиди

2.1 Загальні зауваження

- Оксиди – *бінарні* сполуки елементів з киснем у ступені окиснення –2
- Назва: «елемент» + оксид (ступінь окиснення)
CaO – кальцій оксид, SO₃ – сульфур (VI) оксид
- Класифікація оксидів
  - несолетвірні (CO, N₂O, NO, SiO): не вступають в обмінні реакції
  - солетвірні: вступають у реакції з *речовинами протилежної природи*
    - * основні (Na₂O, MgO, CuO) – оксиди металів с низьким ступенем окиснення (+1, +2)
    - * кислотні (SO₂, SO₃, P₂O₅, Mn₂O₇, CrO₃) – оксиди неметалів і *металів з великим ступенем окиснення*
    - * амфотерні (Cr₂O₃, ZnO, Al₂O₃, SnO₂) – оксиди *деяких металів*
- Графічні формули Ca = O, Na – O – Na
- Збільшення ступеня окиснення метала в ряду оксидів M_xO_y завжди супроводжується посиленням кислотних властивостей і послабленням основних

$\overset{+2}{\text{Mn}}\text{O}$	$\overset{+4}{\text{Mn}}\text{O}_2$	$\overset{+7}{\text{Mn}}_2\text{O}_7$
основний	амфотерний	кислотний
- Змішані оксиди: Fe₃O₄ = Fe₂O₃·FeO, Pb₃O₄ = PbO₂·2PbO
- Змішаним оксидом є також «бор фосфат»: 2BPO₄ = B₂O₃ + P₂O₅

2.2 Хімічні властивості

- Взаємодія з водою (гідратація, гідроліз):
Na₂O + H₂O = 2NaOH, SO₃ + H₂O = H₂SO₄
- Взаємодія з *кислотою* або *основою*
CuO + 2H₂SO₄ = CuSO₄ + H₂O,
SO₂ + 2NaOH = Na₂SO₃ + H₂O
- Взаємодія з оксидом протилежної природи
Na₂O + CO₂ = Na₂CO₃
- Відновлення: CuO + H₂ $\xrightarrow{t}$ Cu + H₂O
- Основні способи одержання оксидів

- взаємодія з киснем
 $2\text{Mg} + \text{O}_2 = 2\text{MgO}, \quad 4\text{NH}_3 + 5\text{O}_2 = 4\text{NO} + 6\text{H}_2\text{O};$
- термічний розклад складних речовин
 $\text{Ca}(\text{OH})_2 \xrightarrow{t} \text{CaO} + \text{H}_2\text{O};$
- Витискання одного елемента іншим (активним)
 $2\text{Al} + \text{Fe}_2\text{O}_3 = \text{Al}_2\text{O}_3 + 2\text{Fe}.$

3 Основи

3.1 Загальні зауваження

- При розпаді на іони у воді утворюють аніони лише одного типу – OH^-
- Назва: «елемент» + гідроксид (ступінь окиснення)
 $\text{Cu}(\text{OH})_2$ – купрум (II) гідроксид
- Способи класифікації
  - за *силою* дисоціації у воді:
    - * сильні – легко розпадаються на іони (NaOH)
    - * слабкі – погано розпадаються на іони ($\text{Fe}(\text{OH})_3$)
  - за *стійкістю* до термічного розкладу:
    - * стійкі не розкладаються при нагріванні (NaOH)
    - * нестійкі розкладаються легко (AgOH , $\text{Hg}(\text{OH})_2$)
  - *кислотність* – кількість груп OH^- у частинці
    - * NaOH – однокислотна основа
    - * $\text{Cu}(\text{OH})_2$, $\text{Al}(\text{OH})_3$ – багатокислотні основи
  - *луги* – сильні розчинні основи (NaOH , KOH)
- Графічні формули $\text{Na} - \text{O} - \text{H}$, $\text{HO} - \text{Ca} - \text{OH}$

3.2 Хімічні властивості

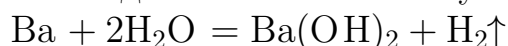
- Найважливіші властивості основ
  - зміна кольору індикаторів: **лакмус**, **фенолфталеїн**, **метилоранж**
  - $\text{HCl} + \text{KOH} = \text{KCl} + \text{H}_2\text{O}$ – нейтралізація *кислотою*
  - взаємодія з амфотерними металами та неметалами:
 $2\text{Al} + 2\text{NaOH} + 6\text{H}_2\text{O} = 2\text{Na}[\text{Al}(\text{OH})_4] + 3\text{H}_2$

– реакція з солями нерозчинних основ:
 $2\text{KOH} + \text{CuSO}_4 = \text{Cu}(\text{OH})_2\downarrow + \text{K}_2\text{SO}_4$

– термічний розклад:
 $2\text{Fe}(\text{OH})_3 \xrightarrow{t} \text{Fe}_2\text{O}_3 + 3\text{H}_2\text{O}$

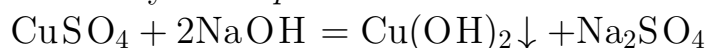
• Основні способи одержання основ:

– взаємодія активного металу з водою:

– реакція основного оксиду з водою: $\text{CaO} + \text{H}_2\text{O} = \text{Ca}(\text{OH})_2$

– сіль + луг = *нерозчинна основа* + сіль:

– $2\text{NaCl} + 2\text{H}_2\text{O} \xrightarrow{\text{електроліз}} 2\text{NaOH} + \text{H}_2 + \text{Cl}_2$

4 Кислоти

4.1 Загальні зауваження

- При розпаді на іони у воді утворюють катіони лише одного типу – H^+
- Формула: « H_x + кислотний залишок» (HCl , H_2CO_3)
- Класифікація більш різноманітна, ніж у інших класів
  - *оксигенні* (H_2SO_4) і *безоксигенні* (H_2S)
  - *сила дисоціації* (HNO_3 – сильна, H_2S – слабка)
  - *стійкість* (H_2CO_3 , H_2SO_3 , HClO – нестійкі; H_2SO_4 – стійка)
  - *основність* (HCl , H_2SO_4 , H_3PO_4)
  - за вмістом води у формульній одиниці:
    - * *орто-* – найбільш багата форма (H_3PO_4)
    - * *мета-* – найменш багата форма (HPO_3)
  - *окиснюючі* (HNO_3 , $\text{H}_2\text{SO}_{4(\text{K})}$) та *неокиснюючі* (HCl , $\text{H}_2\text{SO}_{4(\text{P})}$) кислоти класифікують за характером перебігу окисно-відновної реакції (ОВР)
- Номенклатура залежить від типу кислотного залишку
  - HCl (хлоридна), H_2S (сульфідна)
  - HNO_3 (нітратна), HNO_2 (нітратна (III))

4.2 Хімічні властивості

- Найважливіші властивості кислот:
  - зміна кольору індикаторів: **лакмус**, **метилоранж**
  - $\text{H}_2\text{SO}_4 + 2\text{KOH} = \text{K}_2\text{SO}_4 + 2\text{H}_2\text{O}$ – нейтралізація
  - $2\text{HCl} + \text{CuO} = \text{CuCl}_2 + \text{H}_2\text{O}$ – взаємодія з основними оксидами
  - *Сильна* кислота витискує *слабку* з її солі:
 $\text{Na}_2\text{SiO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4 = \text{H}_2\text{SiO}_3 + \text{Na}_2\text{SO}_4$
  - реакція з металами
    - * $\text{Fe} + \text{H}_2\text{SO}_4 = \text{FeSO}_4 + \text{H}_2\uparrow$ – *неокиснююча* кислота
    - * у кислоті-*окиснику* окиснює кислотний залишок:
 $4\text{HNO}_3 + \text{Pd} = \text{Pd}(\text{NO}_3)_2 + 2\text{NO}_2 + \text{H}_2\text{O}$
  - розклад при нагріванні
    - * $\text{H}_2\text{SO}_4 \xrightarrow{t} \text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O}$ – немає ОВР
    - * $4\overset{+5}{\text{N}}\overset{-2}{\text{O}}_3 \xrightarrow{t} 4\overset{+4}{\text{N}}\text{O}_2 + 2\text{H}_2\text{O} + \overset{0}{\text{O}}_2$ (ОВР)
- Основні способи одержання кислот
  - взаємодія кислотного оксиду з водою: $\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} = \text{H}_2\text{SO}_4$
  - витискування сильною кислотою: $\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{NaCl} \xrightarrow{t} \text{HCl}\uparrow + \text{Na}_2\text{SO}_4$

5 Солі

5.1 Загальні зауваження

- Утворюють іони метала (або NH_4^+) і кислотного залишку при розпаді у розчині
- Номенклатура: спочатку катіон, потім – аніон
 CuCl_2 – купрум (II) хлорид, KNO_3 – калій нітрат
- Основні способи класифікації солей
  - середні (NaCl) – лише метал і кислотний залишок
  - *кислі* (KHSO_3) – є іони *гідрогену*
  - *основні* (FeOHCl_2) – є іони OH^- (*гідроксид*)
  - складні солі
    - * *змішані* містять залишки двох кислот: $\text{CaCl}(\text{ClO})$

* *подвійні* містять два катіони: $\text{KCr}(\text{SO}_4)_2$

- *комплексні* солі містять складні групи атомів – комплекси: $\text{K}_3[\text{AlF}_6]$
- Оксосолі містять у якості аніона багатозарядний метал, що об'єднаний з атомом (або кількома) кисню:
 $\text{BiONO}_3, \text{UO}_2\text{Cl}_2, \text{SbOCl}$

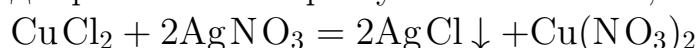
5.2 Хімічні властивості

- Найважливіші реакції солей

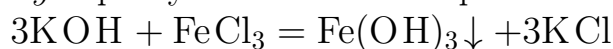
- *солі слабких кислот* розкладаються **сильними кислотами**

- дві розчинні солі реагують між собою, *якщо утворюється осад*:

- *луги* реагують з солями нерозчинних основ

- солі можуть вступати в окисно-відновні реакції $2\text{FeCl}_2 + \text{Cl}_2 = 2\text{FeCl}_3$

- деякі солі гідролізуються, тобто взаємодіють з водою $\text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{H}_2\text{O} = \text{NaHCO}_3 + \text{NaOH}$

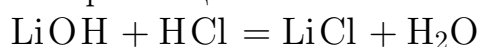
- Солі є продуктом різноманітних реакцій

- взаємодія металу і неметалу: $\text{Mg} + \text{S} = \text{MgS}$

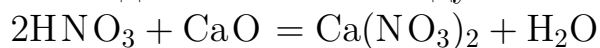
- взаємодія оксидів протилежної природи

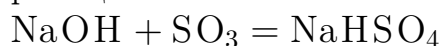
- нейтралізація основи кислотою (чи навпаки)

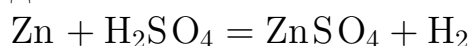
- взаємодія основного оксиду і кислоти

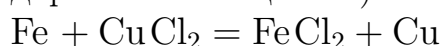
- реакція основи та кислотного оксиду

- дія кислоти на метал:

- витискування металу з солі більш активним металом (див. ряд стандартних потенціалів!)

Клас сполук	Функція		
	Оснóвна Здатність частинки утворювати катіонну частину нової сполуки	Амфотерна Здатність частинки утворювати як катіонну, так і аніонну частину нової сполуки	Кислотна Здатність частинки утворювати аніонну частину нової сполуки
Оксиди	Оснóвні оксиди Оксиди металів у низьких ступенях окиснення: K_2O , CaO .	Амфотерні оксиди Деякі метали і неметали: ZnO , Sb_2O_3	Кислотні оксиди Оксиди неметалів і металів у високих ступенях окиснення: SO_3 , WO_3 .
↓гідратація / дегідратація↑			
Гідроксиди	Основи Ознака – іон OH^- KOH , $Ca(OH)_2$	Амфотерні гідроксиди $Zn(OH)_2$ або H_2ZnO_2 , $Sb(OH)_3$ або H_3SbO_3	Кислоти Ознака – іон H^+ H_2SO_4 , H_2WO_4
↓нейтралізація / гідроліз↑			
Солі	Оснóвні солі Продукти неповної нейтралізації основ: $CaOHCl$	–	Кислі солі Продукти неповної нейтралізації кислот: $NaHSO_4$